

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІХЕВІОРИСТИЧНОЇ МОДЕЛІ ГЕДОНІКА (НА ОСНОВІ РОМАНУ «НА ЗАПАХ М'ЯСА» ЛЮКО ДАШВАР)

Ю. В. Телець, студент групи ЛТМ-1-16-2.0д, VI курс, спеціальність «Літературна творчість».

Науковий керівник: Т. І. Вірченко, професор кафедри української літератури і компаративістики.

У статті досліджено теоретичні поняття гедонізму як морально-етичної доктрини, розглянуто особливості реалізації гедоністичних орієнтирів як світоглядних позицій у сучасній українській літературі, здійснено класифікацію типових гедоністичних характерів, проведено аналіз персонажів-гедоніків й трансформації їх біхевіористичної моделі.

Ключові поняття: гедонізм; гедоністичні принципи; ескапізм; біхевіористична модель.

Гедонізм – філософський напрям етики, який визначає радість від задоволення та насолоду найвищим благом і головною умовою щастя в житті людини. Основоположником гедонізму вважається Арістіпп, який розрізняє два стани душі людини: *задоволення* (м'яке, ніжне) і *біль* (грубий, поривчастий рух душі). Незважаючи на складний шлях становлення та розвитку морально-етичної доктрини, гедонізм не став універсальним світоглядним принципом, оскільки у своїх абсолютизованих формах починає набирати рис егоїзму і трансформується в аберацію філософської концепції.

Актуальність та доцільність дослідження визначається потребою здійснення герменевтичного аналізу творів сучасної української літератури з позицій гедонізму та використання повного інструментарію підходів до вивчення проблематики цього етичного вчення. Масова література на сьогодні є актуальним об'єктом літературознавчих досліджень, оскільки є ареалом для втілення нових авторських ідей та концепцій, відповідає вимогам сучасного суспільства й задовольняє естетичні смаки читачів. Лише комплексний аналіз сучасних українських творів дозволить розглянути гедонізм як своєрідну

міфологію, що покликана сконструювати власне існування, незалежне від страждання інших.

У межах розвідки буде здійснена спроба на основі розробленої класифікації гедоністичних характерів, охарактеризувати моделі людської поведінки типової ескапістки – головного персонажа роману Люко Дашвар «На запах м'яса». Для досягнення *цієї мети* слід визначитися зі змістом базової термінології, окреслити особливості гедоністичного світогляду, проаналізувати характер головного персонажа твору, окреслити трансформацію біхевіористичної моделі героїні.

Особливого значення для сучасного літературознавства набувають дослідження прочитання художніх текстів з позицій гедонізму. Цьому питанню присвячені наукові розвідки К. В. Кірієнко, Т. І. Зайцевої, Б. Р. Напцок, М. М. Бейлькіна, Л. М. Горболіс, О. А. Барабанової, Ю. І. Коваліва та інших. Аналізуючи літературознавчі розвідки можна відмітити біполярне розуміння та пояснення зазначеного культурного феномену. Ідеї гедонізму у творах або набувають позицій абсолютизації і, таким чином, нівелюють морально-етичну доктрину, або виступають основним чинником гармонізації людини і світу, надаючи філософській концепції рис універсальності.

Гедоністичний світогляд біологічно виправданий та є невід'ємною частиною людської природи. Специфічні маркери задоволення чи незадоволення виконують функцію сигналів, які індивід сприймає як життєві орієнтири. Витоки подібної поведінки закорінені ще в дитинстві індивіда, адже від моменту народження кожна людина – «гедонік». Найбільш типовою поведінковою тактикою для гедоністично орієнтованої особистості, що зіткнулась з проблемами та дискомфортом, є *ескапізм* (від англ. *escape* – *втеча*) – втеча від дійсності, спосіб уникнення реальності; важливий захисний механізм людської психіки, характерними для якого є бажання ухилитися, втекти, сховатися від безрадісних психічних і фізичних аспектів реального життя [4, с.55]. Такий «вихід» з кризової ситуації та прийом уникнення страждань стає одним із домінуючих мотивів гедоністичного стилю життя.

Відповідно до тактик механізму ескапізму, розроблених З. Фройдом, Р. Г. Апресян пропонує таку класифікацію гедоністичних характерів:

- 1) «наркоман» – втеча від страждань здійснюється банальним чином – за допомогою того чи іншого роду інтоксикації;
- 2) «кіничний тип» – пов’язаний з мінімізацією активної діяльності людиною;
- 3) «творець» – третій тип, що пов’язаний із підвищенням рівня насолоди, хоча людина, що належить до цього типу скоріше відмовляється від гедоністичного стилю життя, аніж намагається уникнути страждання;
- 4) «поцінувач», або ж «глядач» – втеча від страждань за допомогою творів мистецтва та створення ілюзорного світу;
- 5) «бунтар», «відлюдник» – втеча від страждань за допомогою зміни навколишнього світу відповідно до власних переконань або ж уникнення будь-яких контактів із навколишнім середовищем і створення своєї соціальної ніші, у якій йому буде зручно та комфортно [1, с.169–173].

Розбудовуючи потужну й численну систему образів та надаючи локусу села вищої моральності, Люко Дашвар створює ряд моделей людської поведінкової тактики та морально-ціннісних орієнтирів.

Класичною ескапісткою постає головна героїня твору «На запах м’яса» Майя Гілка. Дівчина після череди негараздів вирішує покинути місто і оселитися на хуторі, аби уникнути жорстокості навколишнього світу та пізнати забуття: *«Не хочу нікого бачити! Нікого... – повторювала затято. Підтягнула до себе ноутбук, увімкнула й дуже сильно захотіла туди, де лагідне сонце дарує забуття, а не випалює до кісток...»* [2, с. 205]; *«Закинула рюкзак на плечі, обмотала шию шаликом, – мороззяка до кісток пробирає, – посунула обмерзлою асфальтівкою на північ»* [2, с. 12]. Лупин хутір, що діє за власне встановленими законами, стає для дівчини локацією, якій підвладне людське життя. Саме тут, а не в сучасному цивілізованому місті, Майя виліковується від тяжкої хвороби.

Каталізатором формування певних гедоністичних принципів стає матір та новоспечений вітчим, які намагаються визначити подальший життєвий шлях та долю Майї, чітко окресливши для неї поле діяльності: *«Та Луцик знову*

здивував. Зателефонував за три дні, безапеляційним тоном наказав Майці негайно записатися на ЗНО, пройти його в будь-якому разі, а інші – Луцикові турботи, зробить Майку студенткою» [2, с. 106]; « – Як називається спеціальність, Майє? – питала мама. [...] – «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва...» [2, с. 108]. Майя, схопившись за таку хитку можливість оселитись у Києві, нарешті намагається почати жити на повну та отримувати задоволення від молодості і потенціалу мегаполісу: «За тими спробами уважний міг би відстежити метушню Майчиних сподівань. [...] ..., сяючий вогнями Київ вабив тисячами принад. Майка спішила напитися столичного життя...» [2, с. 109]. Піддавшись насолодам та відсутності контролю, дівчина перебуває у вирі столичного життя, проте виявляється не готовою до відповідальності й розплати за скороминучі бажання та задоволення: «...знову в халепі: до сесії не готова, грошей не заробила, виснажилась вкрай» [2, с. 128]. Однак фортуна готова посміхнутись Майї вдруге: дівчина потрапляє на роботу до престижної продовольчої компанії «Гібралтар», поновлює стосунки зі старими подругами, знаходить справжнє (на її щире переконання) кохання. Але реальність та життя, якими тепер Гілка насолоджується, виявляються лише ілюзією, як власне й ім'я головної героїні: «– Її звати Майєю. / – Майя в санскриті – ілюзія, – з чогось радіє Санджив. – Отака приголомшлива реальність» [2, с. 28]. Оманливе щастя завершується небажаною вагітністю, підозрою на онкологічне захворювання, розривом стосунків з чоловіком, оскільки він не бажає бути батьком, та завершенням кар'єри в успішній компанії, де на місце Майї беруть її подругу.

Дівчина змушена передивитись погляди на власне життя. Усвідомлення відсутності пролонгованості насолоди та даремності спіймати щастя приходять пізно, і дівчина навіть намагається покінчити життя самогубством. Залишок сил відправляє Майю у провінційне село за Києвом, на Лупин хутір, де тамтешні жителі повертають дівчину до життя (як виявиться згодом – у повному сенсі цього слова). Натомість кардинальна зміна локації не стільки реабілітує Майю, скільки породжує в ній нове несамовите бажання – помсти. Вбивство сусіда,

свідком якого стала Гілка, відроджує інфантильне, наївне бажання легкої наживи. Пріоритетним знову стає не людський фактор, не саморозвиток та налагодження взаємостосунків із собою та зовнішнім світом, а необхідність задоволення усіх можливих потреб: « – *Півтори тисячі доларів прямо зараз бери! Ще двадцять тисяч гривень із дому привезу! За годину! / – І «Волгу» – хижо вигукнула Майка раптом*» [2, с. 314].

Сповнена рішучості та сил дівчина повертає собі робоче місце і отримує насолоду від того, що змогла зіпсувати життя тим, хто колись скривдив її: «...*ледь стримувала злий регіт, згадуючи подив Чертога, переляк Нестора Слободяника і всього топ-менеджменту разом. Слободяника – геть! М'ясо! Першим і стане! З Чертогом пізніше розбереться. Утне йому щось таке болюче – скрутиться від жахів. Ще пошкодує, що дозволив Майці до «Гібралтару» повернутися!*» [2, с. 331], «*Не треба Руслану кликати. Її звільнено, – вимовляє Майка, подумки викреслює Вирву зі списку тих, по чій душі вона сюди повернулася*» [2, с. 338]. Задоволення від помсти засліплює дівчині очі, і вона відмовляється від поради свого знайомого екопоселенця Санджива, який просив її почати «*шукати себе*». Замість саморефлексії та пошуку кореня проблеми свого нещасливого існування у світі, Майя вибудовує нову типову та зручну для себе модель покращення життя: «*Любов, діти... І щоби грошей – кури не клюють! Так і стане! Захлинетеся заздрісною слиною. Майка спочатку – шанс, шанс! – грошей нагребє до біса, а вже з ними і справжню любов відищує, і дітей заведе*» [2, с. 347].

Отже, біхевіористична модель головної героїні роману «На запах м'яса» трансформується від спроб осмислення навколишньої реальності до радикального заперечення дійсності. Уособлюючи в головній героїні різноманітні гедоністичні типи («*наркомана*», «*кініка*» та «*бунтаря*»), Люко Дашвар нівельовує морально-етичну доктрину гедонізму, що набуває форми аберації у своєму абсолютизованому прояві.

Перспективними є подальші літературознавчі дослідження сучасної української літератури з позицій гедонізму, оскільки гедонізм як морально-

етична доктрина, що зазнає модифікацій, вимагає комплексного аналізу етичної, філософської та психологічної складових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апресян Р. Г. Идея морали и базовые нормативно-этические программы / Р. Г. Апресян. — Москва: Институт философии, 1995. — 353 с.
2. Дашвар Люко. На запах м'яса : роман / Люко Дашвар. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 368 с.
3. Жадан В. Б. Становлення етики гедонізму в античній філософії / В. Б. Жадан // Культура України. — 2014. — Вип. 46. — С. 127–135.
4. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтко]. — Київ : Вища школа, 1982. — 215 с.
5. Стеценко Л. Л. Гедонізм: моделі теоретичної реконструкції / Л. Л. Стеценко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. — 2013. — Вип. 4. — С. 57–60.
6. Фрейд З. Введение в психоанализ / Зигмунд Фрейд ; пер. с нем. Г. В. Барішниковой. — Харьков : Книжный Клуб «Клуб Семейного Досуга», 2012. — 480 с.
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности / Ларри Хьелл, Дэниел Зиглер. — СПб. : Питер, 2001. — 608 с.

The article investigates the theoretical concepts of hedonism as a moral and ethical doctrine, features of realization of hedonistic landmarks as philosophical positions in modern Ukrainian literature. The classification of typical hedonistic characters, the analysis of Hedonian characters and the transformation of their behaviouristic model are carried out.

Key concepts: hedonism; hedonistic principles; escapism; behavioral model.